

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Для зняття надлишкової напруги на ринку праці недостатнім є використання лише економічних методів впливу, оскільки вони за своєю суттю не здатні враховувати соціально-психологічні аспекти проблеми забезпечення зайнятості. Саме це обумовлює об'єктивну необхідність існування як активних, так і пасивних механізмів соціального захисту. На нашу думку, більше уваги слід приділяти засобам активного соціального захисту, оскільки вони безпосередньо сприяють вирішенню проблем безробіття, в той час як пасивні заходи необхідно запроваджувати з метою пом'якшення негативного впливу зовнішнього середовища на учасників ринку праці. Також варто відмітити те, що будь-яка політика щодо регулювання ринку праці регіону прямо пов'язана із загальнодержавною і безпосередньо залежить від неї, тому вдосконалення важелів впливу на ринок праці повинно починатися із загальнодержавного рівня.

Намагаючись вдосконалити активну політику соціального захисту на ринку праці, звернемо особливу увагу на шляхи ліквідації молодіжного безробіття, оскільки зіткнення молоді з проблемою працевлаштування здатне негативно відбиватись на майбутній кар'єрі та породжувати психологічну невпевненість.

Поліпшенню стану зайнятості молоді також сприятиме здійснення таких заходів:

1) ухвалення змін до законодавства про зайнятість, які спонукали б безробітну молодь до активнішого пошуку роботи;

2) створення на базі ПТУ робочих місць для професійної адаптації молоді, яка навчалася в них, а також "інкубаторів", виробничих дільниць, підприємств з тимчасового найму для засвоєння випускниками навичок, потрібних працівникові на ринку праці;

3) організація центрів зайнятості стажування випускників навчальних закладів із виплатою зарплати з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття з метою кращого пристосування до умов ринку праці;

4) підготовка студентів за спеціальностями (дисциплінами), які б давали їм змогу самостійно забезпечувати себе роботою;

5) поліпшення якості та доступності інформації про ринок праці;

6) поєднання громадських робіт з професійною підготовкою для подальшої роботи в секторах економіки, що розвиваються;

7) запровадження механізмів пільгового стимулювання роботодавців за сприяння зайнятості молоді, серед яких:

- безвідсоткове надання довготермінового кредиту для розширення виробництва, яке уможливить створення нових робочих місць;
- скасування на період від двох до п'яти років відрахувань до фонду загальнообов'язкового державного страхування України на випадок безробіття;
- зниження ставок податку на прибуток і на додану вартість на 50% за умови, що на підприємстві серед зайнятих не менше половини – молоді працівники, наймані за сприяння місцевих центрів зайнятості.

Позитивним у регулюванні молодіжної зайнятості є затвердження постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2001 р. Типового положення про молодіжний центр праці, метою діяльності якого є вирішення питань працевлаштування молоді, забезпечення її зайнятості у

вільний від навчання час, сприяння розвитку молодіжних ініціатив у трудовій сфері, перепідготовка та підвищення кваліфікації молоді.

Одним з ключових моментів політики соціального захисту на ринку праці є регулювання трудових міграцій, оскільки така політика є достатньо дієвою і спрямована на відстоювання інтересів як на незайнятих верств населення, так і працюючих осіб.

Необхідним заходом щодо забезпечення ефективного регулювання як внутрішніх так і зовнішніх міграційних рухів населення виступає створення й організація роботи Національної служби міграції України. До її функцій слід віднести укладання міждержавних угод про роботу українських громадян за кордоном, видачу трудових ліцензій іноземним громадянам на роботу в Україні, облік міграції населення. Для розв'язання проблеми регулювання трудової міграції населення за кордон доцільно залучати приватні агенції та організації, що займаються експортом робочої сили.

Необхідно внести зміни у двосторонні угоди України з тими країнами, які постійно беруть на роботу наших співвітчизників щодо міграційних квот, визначити, до якої межі вони є дієвими та ефективними у регулюванні трудових міграцій. Наявність таких угод та внутрішніх нормативно-правових документів дасть змогу ефективніше регулювати трудові міграційні процеси, стримувати нелегальну міграцію, забезпечити висококваліфікований працересурсний потенціал та основне – сприятиме підвищенню рівня зайнятості населення.

Одним із видів нестандартної зайнятості є самозайнятість, тобто самостійна трудова діяльність носіїв робочої сили. Орієнтація на самозайнятість як на джерело прибутків (додаткове або основне) стає об'єктивною необхідністю для багатьох верств трудоактивного населення. Сприяння самозайнятості урядовими структурами і залучення незайнятого населення до підприємницької діяльності є одним з напрямів вирішення (принаймні часткового) існуючих проблем зайнятості населення.

Нині в Україні існує майже 200 тисяч малих підприємств, працює близько 1 млн. підприємців без створення юридичної особи, майже 40 тис. фермерських господарств. Усього у малому підприємстві зайнято понад 2,7 млн. чоловік, або 9 відсотків працездатного населення України.

Основними чинниками, які заважають розвитку малого підприємництва, є: відсутність чітко сформульованої через систему правових актів державної політики у сфері підтримки малого підприємництва; збільшення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю і дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо); відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки; надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності; невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу; надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання.

Проте Уряд України усвідомлює важливість стимулювання розвитку самозайнятості як процесу, що дає змогу не лише частково зняти надлишкову соціальну напругу, а й сприяє поглибленню ринкових трансформацій у державі. Свідченням цього є прийняття 21 грудня 2000 року Закону України "Про національну програму розвитку малого підприємництва". Проте нормативне регулювання підприємницької діяльності залишається надто складним. Відсутність системності породила багато дублюючих правових норм, закріплених у нормативних актах різної юридичної сили. Нагромадження зайвих регулюючих документів значно ускладнює як початок, так і здійснення підприємницької діяльності. Адміністрування підприємництва повинно займати якомога менше часу і коштів. Економічна ситуація в Україні вимагає ще більшого спрощення та здешевлення процедур реєстрації, реорганізації та ліквідації суб'єктів підприємницької діяльності.

Ситуація, що склалася з фінансуванням малого підприємництва, вимагає невідкладної

побудови небанківського фінансово-кредитного сектора, спрямованого тільки на малий бізнес і самозайнятність населення.

Основною причиною, що стримує самозайнятність громадян, залишається відсутність у населення первинного капіталу або приватної власності, яка б дозволяла організувати власну справу. З цих обставин доцільне подальше спрощення системи оподаткування, а саме звільнення початкуючих підприємців в промисловій сфері від сплати податків протягом перших 3-ох місяців; для сільськогосподарського виробника цей термін має бути більшим і дорівнювати одному рокові (оскільки основні витрати приходяться на початок діяльності це дасть можливість їм закріпитися у цій сфері); звільнення одноособових сільських господарств від сплати земельного податку строком до 3-ох років; доведення інформації через ЗМІ про вільні приміщення виробничого і невиробничого призначення; зниження ставок орендної плати.

Для сталого розвитку малого підприємництва необхідно продовжити зусилля щодо впровадження та реалізації потенціалу працюючих інститутів і елементів інфраструктури до якісно нового стану, відповідно до вимог ринкової економіки. Для цього необхідно, щоб відбулось створення:

- системи інформаційного та консультативного обслуговування малого підприємства, спеціалізованих фірм, що надають послуги малим підприємствам (бухгалтерські та аудиторські фірми, рекламні агентства тощо);
- бізнес-центрів та центрів розвитку малих підприємств, бізнес-інкубаторів, виробничих та технологічних парків;
- навчальних центрів з підготовки та перепідготовки спеціалістів для роботи на малих підприємствах, формування економічних знань і набуття практичних навичок роботи в умовах ринкової економіки;
- системи підготовки підприємців-початківців, підготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів сфери підприємництва та державних службовців з основ підприємницької діяльності.

Особливої актуальності питання розвитку підприємництва і самостійної трудової діяльності набувають серед безробітних. Найперше це стосується осіб з високим рівнем освіти й досвідом роботи: військовослужбовців, звільнених із строкової служби, та деяких інших. Сприяння розвитку самостійної й підприємницької діяльності серед безробітних через державну службу зайнятості передбачає проведення консультацій і професійної орієнтації безробітних для виявлення можливостей їхньої ефективної діяльності як майбутніх підприємців: навчання безробітних основам підприємницької діяльності; організацію консультацій щодо заснування власної справи, складання бізнес-планів і фінансової документації; матеріальну підтримку безробітних, які бажають займатися підприємницькою діяльністю на стадії започаткування власної справи (надання одноразових виплат безробітним для підприємницької діяльності).

Досвід зарубіжних країн свідчить, що найефективнішими є програми підтримки самостійної зайнятості з-поміж безробітних, коли вони тісно пов'язані з програмами професійного навчання за напрямками підприємництва, з проведенням консультацій та ретельного контролю на всіх стадіях підготовки із безробітного майбутнього підприємця. Причому, таку роботу треба проводитися із залученням представників зацікавлених державних і недержавних органів. Тобто, в Україні при виробленні власних механізмів сприяння самозайнятості необхідно намагатись впроваджувати насамперед ті заходи, які набули поширення за кордоном і перевірені часом.

Дещо іншим за суттю заходом активної політики на ринку праці є проведення громадських робіт. Збільшення обсягів громадських робіт можна забезпечити насамперед за рахунок будівництва незакінчених об'єктів, шляхів, прокладання водопровідних, газових, каналізаційних

та інших комунікацій, котрих гостро не вистачає у регіоні, а також ремонту і будівництва об'єктів охорони здоров'я, освіти, житла. З цією метою місцевим органам влади треба провести інвентаризацію незакінчених і законсервованих об'єктів та розглянути можливість організації громадських робіт для завершення їх будівництва і введення до експлуатації. В разі потреби слід забезпечити професійне навчання осіб для оволодіння будівельними професіями. Доцільно переглянути перелік громадських робіт до яких можуть бути залучені жінки та молодь з урахуванням їх професійного та вікового складу. Бажано розширити громадські роботи у сфері соціальних послуг, а також передбачити інші доступні види трудової діяльності в тому числі на посадах службовців, що потребують тимчасової зайнятості. До таких видів громадських робіт можна віднести: збір лікарських рослин, інформаційне обслуговування, догляд за дітьми у дитячих дошкільних закладах, хворими і престарілими, виконання робіт на підприємствах зв'язку, догляд за пришляховими насадженнями, прибирання території.

Розвитку громадських робіт сприятиме надання банками пільгових довгострокових кредитів підприємствам, що здійснюють найм на громадські роботи. Для цього доцільно передбачити пільги банкам при сплаті ними податку на прибуток, котрий банки отримуватимуть від надання кредитів підприємствам на здійснення громадських робіт. Слід також розробити і затвердити положення про пільгове кредитування підприємств, що створюють тимчасові робочі місця для організації громадських робіт, передбачивши на вказані потреби безпроцентні позики з Державного фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття. Для активізації громадських робіт необхідно включити у першочергові статті витрат фонду фінансування цих робіт.

Удосконаленню організації громадських робіт на всіх рівнях управління державної служби зайнятості сприятиме створення самостійних підрозділів, що відповідатимуть за цей напрямок активної політики. Вони повинні акумулювати дані про потребу підприємств у проведенні громадських робіт, визначати потенційних кандидатів для направлення на оплачувані громадські роботи і проводити співбесіди з ними, оформляти документи. Важливим напрямком роботи цих підрозділів повинен стати відбір ефективних проектів громадських робіт на конкурсній основі.

Що стосується пасивної політики у сфері соціального захисту на ринку праці, то слід відмітити той факт, що урядом держави був зроблений вагомий крок щодо поліпшення ситуації у функціонуванні даної системи – прийняття у березні 2000 року закону "Про загальнообов'язкове державне страхування на випадок безробіття". Він визначив основні принципи, суб'єктів та об'єктів процесу страхування, механізм формування фонду грошових коштів, розміри та тривалість виплат різних видів допомог. Створення та покращення правового поля є необхідною, проте недостатньою умовою вдосконалення пасивної політики на ринку праці. На нашу думку необхідним є збільшення мінімального розміру допомоги по безробіттю до рівня МЗП, чи до рівня прожиткового мінімуму.

Таке вдосконалення політики на ринку праці сприятиме вирішенню багатьох проблем, головним чином зменшенню безробіття, підвищенню рівня зайнятості, раціональнішому використанню трудових ресурсів.